



II. tečaj
1849.

V četrtek 27. kimovca.

13. list
II. polovice.

Vrednost denarja.

(Povestica. — Poslovenil A. N.)

Dobra mati je svojim otrokam včasih kakšen krajcarček denarja dala, tudi dopustila, si zanj kupiti, kar jim drago. Dvoje tih si kupi, desiravno nepotrebno, za podarjeni denar mnogoverstnih sladkarij. Obedvoje si želodec nasiti in potem prazno mošnico gleda. Druga dva spravljata denar skerbno, in narvečji veselje je bilo, kadar sta vsak svoj denar pomnožen sleherni dan preštevala. Klarica pa si zmiram toliko nabere, da si zamore škarjice, bukvice ali kaj drugiga potrebniga kupiti, od česar je tudi svoji prijateljici h godu kaj za vezilo dala. Tudi podeli včasih kakimu revnimu otroku kaj od tega. Mati, ki so s posebno skerbjo gledali, kaj da otroci z denarjem počenjajo, pozovejo o priliki vse skup, rekoč: Ljubi otroci! vidim, da vi svojih denarjev vsi dobro ne rabite. Vi, ki ste denarje zasladkali, pokažite zdaj dobiček! Vaše veselje preteče, kakor hitro sladkarija čez jezik smukne, kaj? še škodvate si, ker si namreč tako želodec pačite, zdravje slabite, se razvadite in tako zapravljevosti podlago postavite. Vi pa, ki imate še denar, niste veliko bolji. Denar sim vam dala, da bi si ž njim kako potrebno veselje napra-

vili, si kaj lepiga, potrebniga kupili; vi pa ga le hranite, in to je škopost. Sama ti, Klarica, si ga dobro obernila. Človek ne sme zapravljevati ne škop biti, ampak denar v svojo in drugih korist obračati, da se potem ne bo kesal, ampak veselil.

Morski som ali kit.

(S podobo.)

Ni je večji živali na svetu — ne na suhim, ne v vodi — kakor morski som ali kit. Je po 60 do 70 čevljev dolg in čez 40 čevljev širok. Gotovo je višji in širji, kakor nar večji voz sena, dalji kot kakih pet voz skup. Tehta dostikrat še čez 1400 centov. Še dosti večji so se pa najdlji, ko jih še niso tako skerbno vsako leto lovili, kakor zdaj.

Glavo ima tako debelo in veliko, de tretji del njegove velikosti obseže. Na sredi glave ima zbuček, na kterim ste dve luknji. Iz teh vodo, ki jo pri jedi ali sicer v usta dobi, kakor podoba kaže, s tako močjo pluska, de se nje šum skoraj dve uri daleč sliši. Tudi lahko prav daleč vidi. Njegove oči imajo obervi, in niso večji od volovskih. Kakih 10 čevljev je prostora med njimi. Zad za očmi ima ušesa, ktere neka kožica pokriva. Pod očmi ima na vsakim kraji dve po 16 čevljev dolgi in ravno tako široki plavuti. Te plavuti bolj rabi, kadar se hoče obrniti, kakor ko vesla. Nar večji pripomoček pa, de urno vesla, je po 6 čevljev dolg, 20 širok, na konceh kviško zavihan rep. Ž njim lahko nar močnejši čoln razbije. Njegov gobec, enak po strani ležečimu  je dvajset čevljev širok, tako velik in prostorin, de se mornarji z majhnim čolničkam prav lahko v njem sem ter tje vozijo — to se vé, de potlej še le, ko ga vmoré. Kako de pa morejo to grozovitno žival vmoriti, bom skusil ob kratkim na uni strani povedati. Tukaj še toliko, de morski som ne leže jajc, kakor navadne ribe, ampak ima žive mlade, ki jih ona z mlekam doji. Ima vsako leto po eniga mladiga. Že ko na svet pride, je velik kot nar večji vol. Mati ga ne-

izrečeno ljubi. Ribiči si toraj zlo prizadevajo mladiga vjeti, ker njo potlejš gotovo dobé.

Kako morske some lové.

Privesla vsako leto iz Angležkiga in družih obmorskih dežel dokaj bark na lov morskih somov. Kakor hitro tedaj mornarji vidijo, ali slišijo soma, (žene namreč visoke valove pred saboj, vodo visoko iz nosnic meče, in tako tuli, de bi človek kmalo menil, de germi) prec odvežejo od barke čolnice, katerih imajo zmeraj pri rokah, jih stopi kakih sedem ali osem mož vanj, se mu bolj ko je mogoče bližajo, in en mož mu z vso močjo osle (Harpune) v debeli život zabriše. Osle so pa z močno vervijo za čoln privezane. Som, kakor hitro čuti v sebi železo, se naglo potopi, in dostikrat urno ko blisk clo do dna morja gre, in ako globokejši gré, kakor je verv dolga, na kateri so v somu vsajene osle pivezane, jo morajo mornarji presekati, če ne, bi znal čolniček in ž njim tudi ljudi za sabo potegniti. Ne ostane pa nikoli čez tri minute pod vodo, ker ne more sopsti ako ni verh vode.

Ko se tedaj zopet na svitlo prikaže, in če mornarji vidijo, de ima še dovelj moči, mu pa še ene osle v mečji kraje života zapičijo, in tako dolgo počno, de ga omórejo in clo vmoré. Neizmerno veliko kervi ima som. Ko je mertev namreč, je vse, kakor dalje se vidi, s kervjo porudečeno. Precej, kakor hitro ga vbijejo, se zverne na herbet. Zdaj privesla barka bližej. Vsmertenimu somu vrežejo ribiči dve luknji v mast, skozi ktere verv potegnejo in ga tako k barki privežejo. Dva moža zdaj od barke čoln odvežeta, in v njim sedé se peljeta v somov gobec. Eden somu jezik proč reže in sèka, drugi pa vesla po njegovih ustih, ktere so tako prostorne, kakor velika stanica. Njegova zgorna čeljust, ki se čez ta dva moža kakor strop rasprostira, je deset čevljev dolga, tako debela in močna, de jo prebivavci taistih krajev v razne orodja rabijo, kakor rožance pri hišah, za seni, klopi in stole, debela je

namreč, kakor hlodi pri naših strehah. V ti čelusti mu na obeh straneh tičijo dolge palice — ribje kosti (fišpan), ki so nam v mnogotero rabo. Tudi druge kosti, posebno pa njegove rebra so ondotnim ljudem obilno koristne.

Mast je nar večji vrednost soma. Mornarji, ki mu jo hočejo porezati, si privežejo na noge kremše (Steigeisen oder mit Eisenspitzen beschlagene Schuhe) de se jim ne spodersne. Večjidel jih kakih petdeset po njem koraka, brez de bi si kaj napotja delali. Mast na kosce razsekajo, jo v sode naložé, katerih po velikosti ribe sto ali clo sto in dvajset napolnijo. Iz nje potlej tako imenovano ribjo mast kuhajo. Som srednje velikosti verže prodan deset tisuč (tavžent) goldinarjev.

Nace Dolinar.

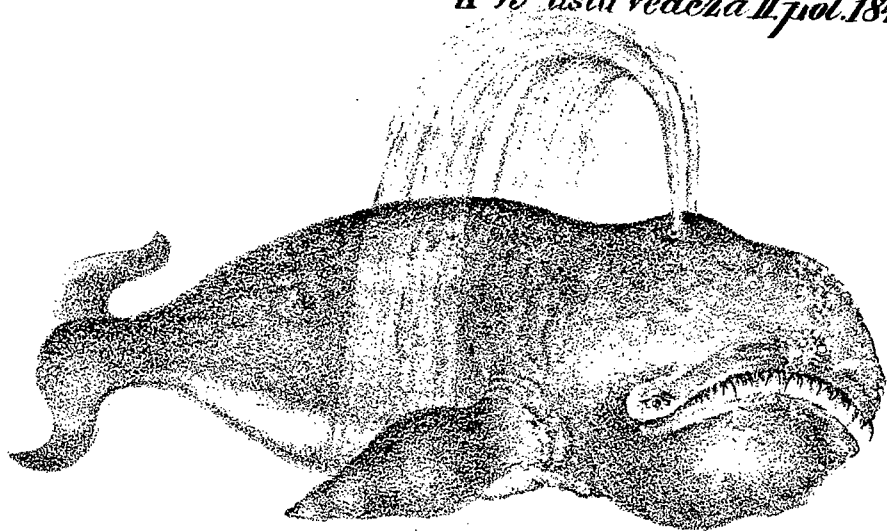
S o v a.

(S podobo.)

Je mnogoverstnih sov. V dokladi vidiš podobo navadne sove.

Sova je debele glave, velikih oči, zakrivljeniga kljuna, on sivkastiga, ona rujavkastiga perja s podolgovatimi in poprečnimi, črnkastimi progami. Noge z ojstri mi kremplji so kosmate. Po dnevi skoraj nič ne vidi, pa tudi po noči ne, kadar je prav tama. Nad očmi ima višnjevo mreno. To spuša čez oči, kadar se ji preveč bliši ali če jo hočeš v oči dregniti. Nar bolje vidi o mraku in mesečini. Tačas leta tudi okoli, ter majhne, spéče ptice mori in požira. Ker je njeno perje neizrečeno mehko, sova tako tiho leti, da se čisto nič ne čuti. Živali, ki druge morè in se ž njih mesam rede, imenujemo dereče. Tedaj je tudi sova dereča ptica. Toraj jo pa tudi druge ptice nepopisljivo sovražijo.

Vse plane nad-njo, če jo po dnevi kje vgladajo, ko ne vidi. Toraj ptičarji sovo s čvinkam oponašajo. Ptice mislijo, da je zaresna sova. Razkačene tje prileté, kjer se glas sliši, se nad sovo maševat. Ali revice ostanejo na limancah. — Sovji glas je: uim! uim! — ali pa uhuhuhu! kar je po noči strašno slišati. Že marsikteriga



MORSKI SOM ali KIT.

SOVA.



Lamprolaima hyacin.

Narcissus A. J. J. J. J.

LISICA.

babjoverca je ta glas v smertni strah pripravil. Tode se ga toliko boj, kot žaba dežja.

L i s i c a.

(S podobo.)

Lisica, po češko in poljsko „lis“, po ilirsko in rusko, kakor po slovensko tudi „lisica.“ Kdo še ni slišal od premedene lisíce! Kakšna da je, pa mende vendar vsak ne ve. Toraj podamo danes njeno podobo na posebnim listu. Poglejte jo, da jo bote poznali.

Velika je kot sredin pes. Rep je košat. Ušesa mole po koncu. Gobček je vozek. Je ojtrih zob, ojstarih krempelj, ojstriga pogleda, ojstriga sluha, poverh pa zvita, da ni povedati, tako, da ime „lisica“ popolnoma zasluži. Laja skoraj ravno tako kot pes. Flake je rujave. Najdejo se v ptujih deželah tudi černe in višnjeve lisice. — V živež so ji zajci, kuretina, gosí, race, podgane, miši, v sili tudi žabe in kušarji ali zelenci. Jé pa tudi sadje, grozdje in med. Plen si večjidel le po noči in po zvijači dobí. Desiravno sta si s psam blišnja žlahta, se vender zlo sovražita. Če lisico psi gonijo in ji že prede, naredí nekoliko skokov sem pa tje. Nazadnje se zažene na kako skalo ali porobek (štor). Se lepo potuhne. Psi išejo in dišejo po tleh, kam da je sled zginil. Poslednjič odidejo. Tako se reši. Veliko smešniga in zvitiga pripovedujejo od lisice. Toraj imenujejo tudi zvitiga, premedeniga človeka lisico.

Lisičjo kožo porabijo kerznarji za podšiv kožuhov. Meso pa je ostudniga okusa. Lovci lisice sosebnó zato sovražijo, ker jim zajce pojedajo, gospodinje pa zato, ker, so jih že ob marsiktero číbo pripravile, ki bi jim bila še, Bog ve, koliko jajčič znesla, in s ktero bi se bile lahko prav dobro pogostile.

Kar najdeš, daj nazaj.

(Povést. — Poslovenil A. N.)

Neki vojak po imenu Šestakov je najdel v Mo-

skvi na Rusovskim lep perstan, ki je tisuč in pet sto goldinarjev našiga denarja v srebru veljal. Nihče ga ni vidil. To ga bi bilo na enkrat bogatiga storilo, ki je s svojim vsakdanjim plačilam slabo živel. On bi bil lahko perstan skril in ga brezvestnim ljudém prodal. Ali vojak je bil pošten in priden mož, pri katerim je čista vest vse presegla. Gre k svojimu predstojniku in pokaže najdeni perstan, da bi ga njegovimu lastniku poslal. To se zgodi, in vojak je za svoje poštenje imenitno darilo dobil.

Lepo djanje vojaka zve cesar Aleksander. Ta mu pusti sto rusovskih rubeljinov, to je sto tri in petdeset goldinarjev, pet in štirideset kr. srebra izplačati, da bi ga to tudi zanaprej k pravičnosti in poštenju spodbadalo. Kako veliko je bilo njegovo veselje, da se je s svojim lepim delam clo s cesarjem soznanil. Količno veselje pa je občutil znotraj, da je pošteno ravnal. Srečniga se čuti, ker zamore svojimu revnimu in bolehnimu očetu pomagati. Hití k njemu in mu da polovico denarjev, ktere je prejel in mu napravi tako srečniši dneve. Drugo polovico pa deli s svojimi pajdaši, jim svojo ljubezen pokazati, in jih k enakimu djanju spodbosti. Količno lepih izgledov imamo nad tem vojakam! Spoštujte njegov spomin in posnemajte ga.

Zamolkljiva Minika.

(Povéstica. — Poslovenil A. N.)

Minika je bila eniga dne v družini, kjer so se od različnih reči pomenali (pogovarjali). Ljudje, ki so se med seboj pogovarjali, niso nanjo kar nič pazili; zakaj niso mislili, da ona vse sliši, ker se je tako delala, kakor da na pogovor nič ne misli.

Ko domu pride, jo vprašajo njene sestre, če si je čas prijetno pregnala, in kdo da je tam bil. Mnogo imenitnih ljudi je bilo, reče, ali jaz jih ne morem vsih imenovati. Poverh so Miniko vprašale, ako je z vsimi govorila. „To se ne bi bilo za me spodobilo, odgovori ona.

Nihče me ni nagovoril in družina je imela toliko med seboj pogovarjati se, da ni na-me še misliti mogla.

„Povej nam vsaj, povzamejo sestre, kaj da si slišala!“ — „Vse kar sim slišala, mene kot vas nič ne zadeva, zato je bolj molčati.“

„Si zamolkljiva, odgovoré sestre, pa zato te ne bomo grajale.“ — Oče teh deklet, ktere so tako pomenati se slišali, pridejo na to v izbico. Veliko dopadajenje pokažejo nad lepim zaderžanjem Minike, rekoč: Zamolkljivost je vsakimu, posebno dekličem kaj potrebna čednost.

Kako se mavrica naredí.

Če solnce na deževne kapljice sije, mi pa tako stojimo, da nam je solnce za herbtam, oblak, iz kteriga deži, pa pred nami, da dežjeve kapljice, ki jih solnce obsija, lahko vidimo; zagledamo pred sabo prekrasno mavrico v podobi velikiga loka ali locnja pod podnebjem razpeto.

Da vidimo v mavrici sedem sprelepih in sicer poglavitnih žarov ali barv se tako zgodi: Dežjeve kapljice so majhne in previdljive kroglice. V teh kroglicah se solnčni žarki dvakrat prelomijo in enkrat odletijo. In tako se zgodi, da v mavrici sedem poglavitnih žarov ali barv vidimo. Bolj ko je oblak za mavrico tam, in bolj gosto ko kaplje padajo; bolj živi se nam kažejo žari ali barve v mavrici. V osmi šoli se bote tega bolj natanjko učili in bolje razumeli. To sim vam povedal, da bote vsaj nekoliko zapopadka od mavrice imeli.

— a —.

in lisica.

(Basen.)

Volk zatoži lisico pri opici, de mu je kokoš vkradla. Lisičin zgovor je bil pa tako zvít, de opica ni vedila, kdo nju bi bil bolj kazinljiv. In lisica bi se bila gotovo zrežala, ko bi opica ne bila zagledala vkradene kokoši iz

njeniga žepa moleti. „Vidva sta oba hudobneža in morata kazin preterpeti; ti volk, ker obljubim, de bi bil sam ko-koš požerl; in ti lisica, ker si jo vkradla.“

Kedar tat tatú toži, je nar kraji sodba, če se oba kaznujeta. Šemerl.

Kratkočasnica.

Ni dolgo tega, kar je neki gospod svojiga pesà zgubil. V razglasu pa on tako le piše: Moj zgubljeni pes se posebno na tem spozna, de on, kadar se enkrat zgubi, nič več domu ne vé. K.

Smešnica.

Neki kmet prinese malarju desko, de bi mu svetiga Krištofa, kakor je dolg in širok, na njo narisal. Malar mu pravi, de je zato deska veliko premajhna. „I, mu odgovori kmet, naj pa noge dôli visijo.“

Povabilo

na naročbo Védeža za poslednjo četert 1849.

V Ljubljani v tiskarnici gospé Rozalije Eger velja Védež:

za četert léta 23 kr.

Odsihmal se bodo naročila za četert léta tudi po pošti prejemale in sicer po 33 „

(Vsi gg. učenci in pripravniki Ljubljanskih šol ga dobijo po 20 kr.)

Od pisem z naročivnimi denarji se po novi postavi nič poštnine ne plačuje, ako se na pismu zapiše: „Naročivni denarji (Pränumerations-Gelder).“ Tode se mora pismo nezapečateno na pošto prinesiti, da se poštni uradnik prepriča, da v pismu nič drugiga ne stoji kot naročba in naročivni denarji, in ga potem s poštnim in pa naročnikovim pečatnikom, ki ga mora ta sabo prinesiti ali poslati, zapečati.

Vredništvo.

Cena žolskih bukev „Mali Blaže.“

Lepó zložene ino zalo natisnjene, 5 pol debele so na prodaj pri vodju Celjskih šol, v Ljubljani pa pri Leopoldu Kremžarju; veljajo terdovezane 10 krajc. srebra. To so ravno tiste bukvice, ki smo jih že v 10. listu II. polovice hvalili. Cena je prav nizka, kar je tudi vse hvale vredno.